

CONTRIBUȚII ALE LABORATORULUI DE RESTAURAREA TEXTILELOR LA CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ (IDENTIFICĂRI, DATĂRI, ATRIBUIRI ALE ȚESĂTURILOR VECHI DE ARTĂ)

de FLORICA VIRJOGHIE

Preluând o piesă textilă de artă sau istorică pentru intervenții în atelierul de restaurare, restauratorul nu are numai sarcina de a o curăți și consolida, ci și pe aceea de a folosi acest prilej pentru a o studia cu toată atenția și în toate amănunțele pe masa de lucru. Acest răstimp este poate unica ocazie când o piesă poate fi analizată fizic, iar datele culese și notate în fișele analitice și de restaurare pot deveni utile oricând istoricului și cercetătorului de artă.

Lucrările de curățire și consolidare necesită în general îndepărtarea căptușelilor ca și a bordurilor unor broderii și țesături ce acoperă resturi ale vechilor borduri și dubluri uzate, lăsând liberă cercetarea. Ornamente, galoane sau inscripții ce aparțin sau nu piesei chiar de la origină pot fi analizate, cercetate și identificate.

La unele piese de broderie de tradiție bizantină din sec. XV—XVII pot trece neobservate unele rebrodări cu fire de mătase, cărora timpul le-a dat o patină înșelătoare, dar care la atenta cercetare a reversului piesei se vor dezvălui ca străine de intenția și tehnica artistului creator, ele fiind soluția aleasă de un meșter improvizat din secolul trecut, pentru acoperirea golurilor rămase prin distrugerea fondului de țesătură de mătase originar. Resturi ale acestor țesături, ce făceau fondul, pot fi găsite sub broderia cu fire metalice a piesei și adeseori sub broderia cu care s-a intervenit.

Vestminte și obiecte de cult, fețe de altar, poale de icoane aflate în muzeele noastre sînt adeseori alcătuite din elementele mai mult sau mai puțin mutilate ale unor somptuoase vestminte princiare. La cercetarea în atelier a acestor piese resturile chiar neînsemnate ale vechilor dubluri și vătuiuri, a micilor fragmente din fire de cusut ce au servit la asamblarea elementelor de costum sau la fixarea ornamentelor și a bumbilor de argint-aurit sînt recuperate, fotografiate și notate în fișa de restaurare. Păstrate în plicuri ce însoțesc dosarul piesei, ele vor avea rolul de a întregi imaginea acestor vestminte de artă și istorice¹.

Lucrările de restaurare și reconstituire a unui oaftan din catifea de proveniență musulmană din sec. al XVI-lea, aflat în componența unui „felon“ bisericesc, au fost începute prin operațiunea de reconstituire a lungimii și lățimii originare a bucății de țesătură din care fusese confecționat vestmîntul. Aceasta era singura oale de a se ajunge la restabilirea formei și dimensiunilor originare ale elementelor componente

¹ C. Nicolescu și Florica Virjoghie, *Cercetarea și restaurarea țesăturilor în cadrul Muzeului de Artă R.S.R.*, „Revista muzeelor“, 1964, nr. 1, p. 67—70.

de caftan (spate, fețe, mînici, etc.), foarte mutilate în timpul transformării vestmîntului princiar într-un vestmînt preoțesc de formă circulară (felon)².

Muncă migăloasă în timpul căreia au fost descoperite marginile de început și de încheiere a țesăturii (acele margini la care țesătorul bate fire simple fără decor), limite în care, urmărind succesiunea și raportul motivului ornamental, fragmentele de elemente ale vestmîntului s-au înscris corect, lipsurile putînd fi completate grafic prin deducție.

Lungimea reconstituită a țesăturii fiind de 6,83 m — și cunoscînd că un „cot“, acea unitate de măsură a lumii antice pentru țesături, cuprinde în cotul turcesc, denumit „pic arșin halebi“, 68,58 cm × 63 cm, — s-a putut deduce că această catifea broșată care avea, cu o diferență infimă, 10 coți era o creație unică cu o suprafață de material necesar confecționării unui caftan de modă orientală³.

La reconstituirea unui caftan din sec. XVI și a lungimii materialului de brocard italian, lucrare ce a precedat celei amintite mai sus, a rezultat o suprafață de 7,35 m. lungime × 0,59 m. lățime, fără a fi găsită nici o urmă de margine de început și încheiere a țesăturii⁴.

Lungimea rezultată a fost confruntată cu un tabel de măsuri exprimate în cm. liniari ale cotului italian (braccio) utilizat din Renaștere pînă în sec. XIX, avînd variații de la un centru de fabricație la altul⁵, ca de exemplu :

Florența = 58,362 cm ; Lucea = 59,05 cm ; Torino = 59,939 cm ; Veneția = 63,872 cm ; Milano = 59,493 om.

Cunoscînd și dimensiunea cotului etalon al orașului Milano ce se găsește înscris în piatra coloanei de la intrarea Bisericii Sf. Ambrozie, sec. XIV, care măsoară 52,5 cm., ne-am oprit la acesta din urmă, el fiind cuprins de 14 ori în lungimea brocardului nostru. Pentru verificare am calculat în cm² și am comparat suprafața acestui brocard italian posibil de fabricație milaneză cu suprafața de material cuprins în caftanul musulman. Au rezultat următoarele date :

pentru brocardul italian avînd o lungime de 7,35 m liniari = 14 coți a 52,5 cm liniari/59 cm. liniari avem o suprafață de 4,3329 m², iar pentru catifeaua broșată musulmană cu o lungime certă de : 6,83 m. liniari = 10 coți a 68,58 cm. 1/63 cm. 1. avea o suprafață de 4,3020 m².

Suprafețele aproape exacte ale celor două catifele, ce au servit la confecționarea aceluiași tip de caftan de curte, ne îndreptățesc să credem că aceste țesături foarte scumpe erau totdeauna creații unice.

Acest lucru explică importanța acelor „bucăți“ de „catifea aurită“ enumerate în listele de daruri pe care domnii le ofereau boierilor de curte cu ocazia unor sărbători în sec. XVI—XVII.

² Corina Nicolescu și Florica Virjoghie, *Reconstituirea unor vestminte de curte în cadrul Muzeului de Artă al R. S. României*, în *Studii muzeale*, vol. IV, 1968, p. 69—82 ; idem, *Costumes roumains de Cour du XV-e—XVI-e siècle reconstitués dans l'atelier de restauration de Musée d'art R.S.R.*, în „Bulletin de Liaison du Centre International d'Études des Textiles anciens“, nr. 25, Janvier, 1967, Lyon, p. 20—35.

³ Florica Virjoghie, *Zece coți de catifea broșată pentru un caftan domnesc din sec. al XVI-lea*, în „Revista muzeelor“, nr. 2, 1968, p. 157—159 ; idem, *Date asupra țesăturilor din sec. XV—XVII, comunicarea la a V-a Sesiune de comunicări științifice a muzeelor*, 6 Iunie 1969.

⁴ C. Nicolescu și Florica Virjoghie, *Un vestmînt de la boierii Craiovești, reconstituit în atelierul de restaurare a textilelor*, comunicare la Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de artă, iunie 1966.

⁵ Tito Broglio, *La Tecnica — parte prima. Storia del Setificio Comasco*, Centro Lariano per gli studi Economici, Como, Italia, 1958.

Și dacă reconstituiri ale lungimilor acelor materiale, din care au fost confecționate vestminte istorice, sînt arareori posibile, lățimea acestor țesături rămîn ușor controlabilă, chiar în cazul unor țesături amputate, numai atunci cînd acestea sînt ornamentate.

În căutarea unui mijloc de investigație în plus am extras următoarele date cu privire la lățimile țesăturilor.

În colecția Muzeului de Artă al R. S. România, din 31 piese textile din sec. XVI—XVII cu lățimi de 63 cm — 69 cm :

16 piese sînt atribuite artei musulmane, 5 piese sînt atribuite artei italiene, iar 10 piese sînt de proveniență necunoscută.

Pe de altă parte 10 țesături din aceeași epocă cu lățimi de 59 cm — 60 cm : 9 piese atribuite artei italiene și 1 piesă este de proveniență necunoscută.

Din Catalogul de țesături al Muzeului Istoric de Țesături din Lyon Franța, am extras deasemeni două grupuri de țesături din aceeași epocă.

În primul lot cuprinzînd 18 țesături cu lățimi de 62 cm — 69 cm : 14 piese sînt atribuite artei musulmane și 5 piese sînt atribuite artei italiene.

Din grupul de 15 țesături cu lățimi de 58—61 cm : 14 țesături sînt atribuite artei italiene și o singură țesătură este atribuită artei persane.

În Colecția aceluiaș Muzeu se găsește un număr redus de țesături din aceeași epocă avînd lățimi sub sau deasupra cifrelor care au servit la acest modest studiu comparativ. Catifele cu lățimi de cea. 70 cm sînt atribuite cînd artei italiene, cînd celei persane, în timp ce pentru cele cu lățimi sub 58 cm sînt indicate numai atelierele italiene.

Cred că este demn de reținut faptul că în epoca respectivă, din toate vestitele centre de mătăsărie ale Italiei, doar Republica Venețiană folosește cotul de 63,872 cm., deci cel mai apropiat de dimensiunea cotului musulman. Veneția avînd intense relații oomerciale cu lumea islamică, își apropiase atît decorul de influență orientală cît și dimensiunile, răspunzînd unor cerințe de export. În cazul unor catifele cu lățimi peste 60 cm numai o analiză tehnică a țesăturilor poate duce la precizuni ; astfel de analize de mare competență se execută de către profesorul Gabriel Vial de la „Centrul Internațional de Cercetare a Textilelor vechi“ din Lyon, la solicitare în cazuri interesante — de oriunde ar veni — și de a cărei bunăvoință Muzeul de Artă al R. S. România a beneficiat în anii trecuți.

Credem deasemeni că lățimea, tehnica și varietatea culorilor la lizierele țesăturilor de epocă ar putea avea semnificația lor. Grupate pe datele de mai sus de la un foarte mare număr de țesături, ele ar putea arăta ca niște adevărate „mărci ale fabricii“.

Pe de altă parte, descoperirea unor ștampile sau inscripții pe căptușeli sau pe reversul unei țesături poate stabili, confirma sau infirma unele datări sau atribuiri.

Cităm cazul unei pelerine de cult budist, notată în fișă drept țesătură de artă chineză din sec. XVI—XVII, care atunci cînd a fost desfăcută în vederea consolidării în atelierul de restaurare a Muzeului de Artă a R. S. România, prezenta pe reversul mătăsii mai multe inscripții, trase cu penelul cu tuș. Semnalate conducerii secției din al cărui patrimoniu făcea parte și supuse unei expertize grafice a unei personalități japoneze competente, ele s-au dovedit a fi caractere nipone, iar țesătura de fabricație japoneză, apreciată ca făcînd parte dintr-o epocă cu mult mai tîrzie.

Deasemenea, amintim cazul prezentării în fața comisiei de achiziții a Muzeului de Artă al R. S. România a unei cuverturi ce se pretindea confecționată dintr-o țesătură de mătăsă brodată cu fire metalice și care era atribuită artei spaniole din sec. XVI—XVII.

Dacă autenticitatea piesei nu ar fi fost susținută de către o persoană ce se vrea calificată și autorizată, poate nu ar fi fost nevoie de ajutorul restauratorului, care cu un centimetru, o foarfecă și virful unui ac demonstrează că este o țesătură modernă, cu lățimea de 90 cm, brodată cu fire metalice de calitate inferioară la mașina de brodat. Cum sistemul metric este adoptat doar la sfârșitul sec. XIX ca și mașina de cusut, cunoașterea acestor elementare date ar fi fost suficientă pentru ca oferta să fie respinsă, iar argumentele „motive ornamentale de influență orientală”, etc., etc., să nu ducă la aprecieri atât de eronate.

Pentru a încheia această modestă expunere, care are la bază o experiență nici prea lungă și nici atât de fructuoasă cum am fi vrut, dorim celor ce se ocupă și se vor ocupa în viitor de extraordinarul fond de țesături pe care țara noastră îl posedă, fie ei restauratori sau cercetători, împlinirea unei cât mai bune cunoașteri a istoriei materialelor textile, a tehnicilor de țesut și de brodat, a coloranților și a utilajelor ce au servit la făurirea atîtor frumuseți. Este sigur că aceasta se va îndeplini foarte curînd, cu atît mai mult cu cît înzestrarea noilor laboratoare de restaurare ale Muzeului de Istorie al R. S. România cu aparatură și încadrare cu personal calificat pentru analize chimice le vor ajuta să realizeze acele „dosare de recensămînt“⁶ în care va fi cuprins tot ce trebuie transmis viitorului despre aceste minuni pe care tehnica modernă le va face greu de înțeles.

**CONTRIBUTIONS DU LABORATOIRE DE RESTAURATION
DES TEXTILES D'ART À LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE
(IDENTIFICATIONS, DATATIONS, ATRIBUTIONS DES TEXTILES
D'ART ANCIENS)**

— Résumé —

Dans le présent article l'auteur met en évidence l'importance des rapports entre le travail du restaurateur et du chercheur.

Les détails physiques des pièces textiles s'avèrent sur la table de travail pendant les opérations de restauration en tant que moyens d'investigation dans le but d'attribution et de datation de ceux-ci. Largeur des tissus, lisières, fils à coudre, traces de vieux ornements disparus, parties surbrodées, inscriptions cachées, la coupe des éléments (manches, dos, pans) quand il s'agit d'un vêtement d'époque incorporé dans un objet de culte et même la longueur originale de la pièce d'étoffe si on parvient à sa reconstitution ; voilà des données auxquelles seuls les restaurateurs aboutissent.

Notées dans le „dossier“ de recensement, obligatoire pour chaque pièce ayant subi une intervention dans l'atelier de restauration, celles-ci peuvent aider l'histo-

⁶ C. Nicolescu și Gabriel Vial, *Dossier de recensement*, no. 1 și no. 2, în „Bulletin de Liaison de Centre International d'études des Textiles anciens“, nr. 25, Janvier, 1967, Lyon, p. 36—48.

rien et le chercheur, autant que les preuves obtenues par des moyens plus modernes mais beaucoup plus laborieux (analyse technique de la construction interne du tissu, analyse chimique des colorants etc. etc.).

On donne comme exemple l'infirmité de deux attributions et datation erronées : 1) une chape de culte Bhouddhiste, attribuée à l'art chinois d'une certaine époque et 2) une couverture brodée présentée comme broderie espagnole.

Grâce à la découverte à l'envers du tissu d'une inscription en caractères nippons et à la singularité de la présence des fils de papier doré dans la structure du tissu dans le premier cas et par des preuves physiques très ordinaires dans le deuxième cas, les dates erronées ont été infirmées corrigées.

En conclusion, l'auteur preconise pour tous ceux qui s'intéressent à l'art des tissus anciens et à la conservation de tant de chefs d'oeuvre, tissés ou brodés une meilleure connaissance de l'histoire de matériaux textiles, des techniques de tissage et de la broderie, qui leur permettra de saisir de détails susceptibles de constituer une source d'informations précieuses pour les chercheurs.